

ความต่างในความเหมือนของพิธีกรรม
บูชาพระธาตุสองฝั่งโขง
The Unity in Diversity of the rite to relics
worship of the two Banks of Mae Khong River

วีรยุทธ เลิศพลสถิต¹
Weerayut Ledphonsatit

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต
สาขาวิชาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

ความต่างในความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาความแตกต่าง และความเหมือน ของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง ในงานวิจัยนี้หมายถึงพระธาตุพนม และพระธาตุหลวง เป็นการศึกษาที่ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในพื้นที่ อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม และแขวงนครหลวงเวียงจันทน์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสำรวจ แบบสังเกตแบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม แล้วรวบรวมนำมาวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีประวัติศาสตร์, ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ นำเสนอโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ จากการศึกษาพบว่า ความต่างในความเหมือน ของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง ประเด็นแรกความต่างในความเหมือน ของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงจากมุมมองของตำนานอุรังคธาตุ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง จากมุมมองของตำนานอุรังคธาตุมีความหมายและความสำคัญ คือ 1. พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ 2. พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติเรื่องกรรม บาป - บุญ นรก - สวรรค์ 3. พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติเรื่องพญานาคและบั้งไฟพญานาค 4. พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติความเชื่อเรื่องผี และ 5. พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติของจารีตประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ดังนั้น เมื่อมีพระอรหันต์ทั้ง 5 ได้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระธาตุพนมและพระธาตุหลวงแล้ว ก็มีการเฉลิมฉลองกัน โดยเทพเจ้าในห้วงจักรวาลมีพระอินทร์ได้ป่าวร้องกันลงมาถวายสักการบูชาพระธาตุพนมและพระธาตุหลวงเล่นมหรสพตลอดคืน นอกจากนี้ยังได้แต่งตั้งให้เทวดาทำหน้าที่ปกป้องรักษาข้าวของพญาทั้ง 5 ที่ตั้งไว้บูชาพระธาตุทั้ง 4 ด้านพร้อมด้วยบริวารอีก 4,000 องค์ และมหศักดิ์หลักเมืองอีก 3 ตน ให้อยู่เฝ้าดูแลรักษาพระอุรังคธาตุ และสิ่งของบูชาพระธาตุพนม และพระธาตุหลวงต่อไปประเด็นที่สอง ความต่างในความเหมือน ของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง จากมุมมองของปัจจุบัน มี 2 พิธีกรรม คือ พิธีกรรมบูชาพระธาตุประจำปี และพิธีกรรมบูชาพระธาตุประจำวัน ซึ่งพิธีกรรม

บูชาพระธาตุประจำปี มี 3 ลำดับชั้น ประกอบด้วย ชั้นที่ 1. พิธีก่อนพิธีกรรมบูชาพระธาตุประจำปี ชั้นที่ 2. พิธีระหว่างพิธีกรรมบูชาพระธาตุประจำปีและชั้น 3. พิธีหลังพิธีกรรมบูชาพระธาตุประจำปี และ พิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำวันมีพิธีที่สำคัญ 2 พิธี คือ พิธีบนบาน - พิธีแก้บนพระธาตุ และ พิธีเวียนเทียนบูชาพระธาตุ จะเห็นได้ว่าแม้จะเป็นการประกอบพิธีกรรมบูชาพระธาตุที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นเดียวกัน ด้วยแรงศรัทธาเช่นเดียวกัน แต่รูปแบบของการประกอบพิธีกรรมแตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่ชุมชน

คำสำคัญ : ความต่าง - ความเหมือน, พิธีกรรมบูชาพระธาตุ, สองฝั่งโขง

บทนำ

เมื่อครั้งที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพ บรรดาเหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ยึดถือเอาไตรสรณคมณ์ หรือรัตนไตร อันได้แก่ พระพุทธเจ้าพระธรรมคำสั่งสอนและพระสงฆ์เป็นหลักสูงสุดในพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่ปรากฏว่ามีการสร้างสิ่งเคารพใดๆ ที่จะใช้เป็นสิ่งแทนองค์พระอัครพุทธศาสนาแต่เมื่อถึงกาลที่สมเด็จพระพุทธเจ้าจะได้เสด็จดับขันธมหาปรินิพพาน เหล่าบรรดาอัครสาวกเกรงว่าจะมิได้มีสิ่งอื่นใดที่จะเป็นสิ่งเคารพแทนต่างพระองค์ ในกาลนั้นสมเด็จพระศาสดาจึงได้มีพุทธฎีกาแก่ที่ประชุมสงฆ์สาวก โปรดให้บรรดาธรรมทายาทตลอดจนพุทธบริษัททั้งหลายในภายหน้าได้ยึดถือพระธรรมวินัยที่ประกอบอยู่ในพระไตรปิฎก เป็นดังครูสั่งสอนแทนพระองค์ถือได้ว่าเป็นธรรมเจดีย์มาแต่ครั้งพุทธกาล นับจากภายหลังพุทธกาลในช่วงระยะเวลา 3 ศตวรรษ ชาวพุทธได้ให้ความสำคัญต่อสัญลักษณ์เกี่ยวกับพุทธศาสนา ด้วยการสร้างสรรค์ศิลปวัตถุอันเนื่องในพระพุทธรูปเป็นอันมาก โดยเฉพาะการใช้สัญลักษณ์แทนความหมายในสังเวชนียสถาน 4 แห่ง คือ 1) ที่ประสูติใช้เสาหินสลักภาพประสูติ และภายหลังใช้สัญลักษณ์ดอกบัว 7 ดอก 2) ที่ตรัสรู้ได้ใช้ภาพต้นโพธิ์เป็นสัญลักษณ์ 3) ที่ปฐมเทศนา ได้ใช้วงล้อหรือธรรมจักรภายหลังได้เพิ่มกวางหมอบเป็นสัญลักษณ์ 4) ที่ปรินิพพาน ได้ใช้ภาพสลุบเป็น

สัญลักษณ์แทนกองเก้าถ่านที่เคยถวายพระเพลิงพระพุทธรูประ คติการนับถือบูชา พระบรมธาตุถือได้ว่าเป็นการกำหนดรูปแบบทางรูปธรรมที่ค่อนข้างจะชัดเจนสำหรับใช้เป็นสื่อสัญลักษณ์และวัตถุธาตุแทนพระพุทธรูปองค์ (เจียรชาย อักษรดิษฐ์, 2545 : 23)

การสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้นมิใช่จะถือได้ว่าเป็นการสร้างปูชนียสถาน สำหรับพุทธศาสนิกชนเพื่อการบูชาสักการะหวังในบุญกุศลอย่างเดียว หรือจะพูดว่าความสำคัญของพระธาตุเจดีย์นั้น มิใช่จะมีอยู่เฉพาะที่เป็นหน้าที่แสวงบุญของพุทธบริษัทเท่านั้น แต่หากครอบคลุมไปถึงพลังอำนาจที่ปกป้องผู้สักการะบูชาตลอดจนภูมิประเทศที่พระเจดีย์นั้นตั้งประดิษฐานอยู่ด้วย พระบรมธาตุ เป็นสิ่งที่มีความหมายและดำรงอยู่สืบมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ การยึดถือในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งแสดงแทนถึงสิ่งที่หลงเหลือเป็นรูปธรรมตราบยุคปัจจุบันตั้งนั้น การสร้างพระบรมธาตุ และคติประเพณีในการกราบไหว้พระบรมธาตุ ซึ่งนับเป็นทั้งประเพณีหลวงและประเพณีราษฎร์นั้น คำตอบที่ชัดเจนว่าไม่เพียงแต่เนื่องจากความเลื่อมใสศรัทธากันแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากเป็นเรื่องที่พระบรมธาตุเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสูง ทั้งในด้านการยอมรับและการทำให้เกิดบูรณาการทางวัฒนธรรม โดยสิ่งเหล่านี้ในสมัยภายหลังพระพุทธศาสนาเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว จึงได้มีการกำหนดเจดีย์ในพระพุทธศาสนา (สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, 2522 : 33) เมื่อพระธาตุเป็นศูนย์รวมจิตใจของศาสนิกชนทั้งหลายเช่นนี้ คติการสร้างพระสถูป หรือพระธาตุเจดีย์บรรจุจึงมีส่วนสัมพันธ์กันด้วย คือถือว่าพระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล สำคัญและยิ่งใหญ่กว่าทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่เทวดา และเหล่าอมนุษย์ทั้งหลายที่ว่ามีอิทธิฤทธิ์ก็ยังคงต้องค้อยกว่าพระธาตุซึ่งเปรียบเสมือนกายที่สองของพระองค์ การสร้างพระธาตุเจดีย์นั้นจึงถือเป็นประเพณีที่ปฏิบัติว่าผู้สร้างจะไม่ประดิษฐ์รูปแบบใหม่ขึ้นมา จะเพียงแต่ลอกเลียนแบบเก่าเท่านั้น แต่การเลียนแบบนั้นไม่จำเป็นจะต้องเหมือนเดิมทุกประการ และตามปกติก็จะเหมือนไม่ได้ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงมาตราส่วนมากๆ หรือมีการย่อส่วนลงมามากๆ รายละเอียดต่างๆ ก็จะต้องถูกตัดทิ้งไป แต่ถ้ามีการขยายส่วนให้ใหญ่โตกว่าเดิมก็จะต้องมีการเพิ่มและขยายรายละเอียดต่างๆ แต่ก็ได้ในวงจำกัด เนื่องจากจะต้องสร้างภายใต้

แนวความคิดและคติความเชื่อทางศาสนาและปรัชญาที่จะต้องแสดงออกมาเป็นรูปแบบขององค์สถาปัตยกรรมพื้นฐานความรู้และความเข้าใจเดียวกัน ดังนั้น จึงเป็นเพียงความแตกต่างกันในรูปทรงและรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น (ภัทรพร สิริกาญจน และธรรมเกียรติ กั่นอริ, 2541 : 134 - 136)

พิธีกรรมเป็นสิ่งสำคัญในการถ่ายทอดค่านิยมที่สังคมยกย่องจัดความเดือดร้อนถ่ายทอดอุดมคติที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนนั้นๆ ให้สืบเนื่องต่อไปซึ่งเป็นการแสดงออกของสังคมที่มีความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์เอื้ออาทรทั้งระดับมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข พิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อพื้นฐานของการกระทำไม่ว่าจะเป็นความเชื่อที่มีต่อสิ่งใด พิธีกรรมในสังคมไทยมีอยู่ 2 ประเภท คือ พิธีกรรมส่วนรวม มีแบบแผนกระทำคล้ายคลึงกันทั้งประเทศกับพิธีกรรมจำเพาะถิ่นมีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง แต่องค์ประกอบของทั้งสองประเภทเหมือนกัน คือ มีความเชื่อเป็นรากฐานการกระทำ ผู้ประกอบพิธีกรรมอุปกรณ์ในพิธีวิธีดำเนินการและผู้เข้าร่วมพิธีดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นส่วนประกอบทางศาสนาซึ่งประชาชนให้ความสนใจมากและพยายามปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ในสมัยก่อนที่จะมีการวิเคราะห้พุทธศาสนาอย่างจริงจังประชาชนแทบทุกคนจะคิดว่าพิธีกรรมทางศาสนาก็คือศาสนา พิธีกรรมทางพุทธศาสนา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าศาสนพิธี เช่น พิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาศีลอุโบสถ ฯลฯ คือพิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติเป็นพิธีเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้นๆ ให้ถูกต้องตามที่บัญญัติไว้หลักปฏิบัติทั่วไปเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีหลักการปฏิบัติ 4 ประการ คือ 1) ความถูกต้องตามพุทธบัญญัติ 2) คำนึงถึงความเหมาะสม 3) คำนึงถึงความประหยัด ภาวะทางเศรษฐกิจ และ 4) คำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับต้องคุ้มค่า ส่วนคุณประโยชน์ของพิธีกรรมมี 3 ประการ คือ 1) คุณค่าทางจิตใจ ทำให้ศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์ 2) ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม และ 3) ส่งเสริมรักษาเอกลักษณ์ที่ดำรงเป็นการสร้างเสริมวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

(พระปลัทธิวิทยา สิริภทโท. 2553 : 24)

ดินแดนสองฝั่งโขง โดยเฉพาะดินแดนส่วนที่เป็นภาคอีสานของประเทศไทย และดินแดนส่วนที่เป็นของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นดินแดนที่มีศิลปะและวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอย่างเดียวกัน ประชาชนนับถือพุทธศาสนาสืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษ มีขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติสอดคล้องกับความเชื่อในทางศาสนา อันได้แก่ ฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นงานบุญประเพณีสิบสองเดือน ในแต่ละเดือนจะปฏิบัติแตกต่างกันออกไปจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทำให้เกิดประเพณีที่ต้องปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ในแต่ละชุมชนจะมีอิทธิพลทางศาสนาเข้ามาสัมพันธ์เสมอ รากฐานทางวัฒนธรรมบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงทั้งหมดได้มีอาณาบริเวณกว้างขวาง จึงเป็นบ่อเกิดชุมชนขนาดต่างๆ ทั้งขนาดเล็กที่เป็นบ้านและเมือง หรือขนาดใหญ่ในระดับแคว้นหรือรัฐนับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ประมาณ 3,000 ปีมาแล้วจนถึงทุกวันนี้ ถือได้ว่าเป็นพื้นที่สำคัญที่ได้มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม (อุทัย ภัทรสุข. 2554 : 104)

การปรากฏของพระธาตุในวัฒนธรรมสองฝั่งโขง นักวิชาการได้ให้ความสำคัญกับเอกสารตำนานอูรังคะธาตุ หรืออูรังคะนิทาน ซึ่งมีเนื้อหากกล่าวถึงการสถาปนาพระธาตุองค์สำคัญในวัฒนธรรมศรีโคตรบูร โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับพระธาตุพนม และพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบูชาพระธาตุ สถานภาพขององค์พระธาตุถือได้ว่ามีความสำคัญในสังคมวัฒนธรรมสองฝั่งโขง และได้ปรากฏมีวิถีปฏิบัติที่สะท้อนถึง แนวความคิด โลกทัศน์ทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีต่อองค์พระธาตุที่เหมือนกัน จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว (เฮียรชาย อักษรดิษฐ์, 2545 : 63) ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงความต่างในความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง ที่มีการปรับเปลี่ยนตามกระแสของสังคมวัฒนธรรมสองฝั่งโขง ซึ่งพระธาตุสองฝั่งโขงในงานวิจัยนี้ หมายถึง พระธาตุพนม และพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ เนื่องจากพระธาตุทั้งสององค์มีส่วนที่เหมือนกันคือ พระธาตุทั้งสององค์ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียวกันและเป็นบริบทของพิธีกรรมบูชาพระธาตุของผู้คนสองฝั่งโขงซึ่งเป็นสังคมวัฒนธรรมเดียวกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความแตกต่าง และความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง

ระเบียบวิธีวิจัย

ความต่างในความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงเป็นการศึกษาด้วยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ความแตกต่าง และความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง โดยมีขอบเขตพื้นที่วิจัยในชุมชนสองฝั่งโขง ซึ่งในงานวิจัยนี้หมายถึง พื้นที่ส่วนที่เป็น อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม และแขวงนครหลวงเวียงจันทน์ โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงประกอบไปด้วย กลุ่มผู้รู้ ได้แก่ ผู้รู้ทางภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการศึกษาพัฒนาการของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง กลุ่มผู้ปฏิบัติทางด้านพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง และกลุ่มผู้เกี่ยวข้องด้านพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง ได้แก่ ประชาชนทั่วไปในชุมชนสองฝั่งโขง โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่แบบสำรวจ แบบสังเกตแบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม แล้วรวบรวมนำมาวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีประวัติศาสตร์, ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ นำเสนอโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความต่างในความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามที่ได้จาก แบบสำรวจแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และการสนทนากลุ่ม โดยนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เน้นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบูรณาการ ด้วยการเปรียบเทียบให้เห็นการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบและบริบทของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง พบว่า

1. ความต่างในความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงจากมุมมองของตำนานอู๋รังคะธาตุ

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความต่างในความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง จากมุมมองของตำนาน คือ พิธีกรรมบูชาพระธาตุในบริบททางสังคมวัฒนธรรมสองฝั่งโขง พิธีกรรมบูชาพระธาตุ เป็นงานบุญที่เกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุโดยตรง ซึ่งพบว่างานบุญไหว้พระธาตุมีปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตสังคมของชุมชนสองฝั่งโขงงานบุญไหว้พระธาตุเป็นพิธีกรรมที่ปรากฏอย่างแพร่หลายในสังคมวัฒนธรรมของชุมชนสองฝั่งโขง พิธีไหว้พระธาตุมีความหมายในเชิงพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือพุทธศาสนานอกจากนี้ยังสื่อให้เห็นถึงการนับถือตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับคติผีและอำนาจเหนือธรรมชาติต่างๆ ด้วย พิธีกรรมบูชาพระธาตุ ในวัฒนธรรมของคนไทยหลายกลุ่ม ถือเป็นประเพณีพิธีกรรมในรอบปีที่จะต้องจัดเป็นประจำ ซึ่งอาจมีกำหนดการต่างวาระกันในแต่ละเดือน

พิธีกรรมบูชาพระธาตุเป็นพิธีที่สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางความคิดความเชื่อที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะคติความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา กล่าวคือ พิธีกรรมบูชาพระธาตุพนม และพระธาตุหลวงบ่งบอกชัดเจนว่าเป็นพิธีกรรมแบบพุทธศาสนา ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีกรรมบูชาพระธาตุ ก็เพื่อเป็นการระลึกถึงองค์พุทธเจ้าและหลักธรรมคำสอนแต่ในพิธีนี้ก็พบองค์ประกอบของพิธีกรรมที่ไม่ใช่เรื่องราวทางพุทธศาสนาปรากฏแทรกอยู่ด้วย ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก เช่น มีการนำเอาเครื่องบูชาซึ่งมีทั้งข้าวดำ ข้าวแดง แกงส้ม แกงหวาน หมากพลู บุหรี่ และอื่นๆ มาถวายเป็นเครื่องเช่นไหว้ผีอารักษ์หลักเมือง เพื่อให้ผีช่วยคุ้มครองและปกป้องงานงานบุญไหว้พระธาตุหลวงให้สำเร็จลุล่วง ไม่ให้มีเหตุเภทภัยต่างๆ เกิดขึ้น (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2548 : 9)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงจากมุมมองของตำนานอู๋รังคะธาตุมีความหมายและความสำคัญ คือ

1. พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

นั้นพิจารณาจากพระธาตุสองฝั่งโขงมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ด้านความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระธาตุด้วยเหตุผลที่สำคัญ คือ พระธาตุในฐานะที่เป็นพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า จากความเชื่อในตำนานอูรังคธาตุ กล่าวคือ พระธาตุพนมบรรจุพระอูรังคธาตุ กระดูก หน้าอก ส่วนพระธาตุหลวง เมืองเวียงจันทน์ประเทศลาว บรรจุพระธาตุหัวเหน่า 29 องค์

2. พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติเรื่องกรรม บาป - บุญ นรก - สวรรค์พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติเรื่องกรรมบาป - บุญ นรก - สวรรค์เกิดจากความเชื่อพื้นฐานของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขงที่เชื่อในเรื่องของวิบากกรรมผลของกรรมที่เป็นบาปก็จะได้ไปนรกและถ้าเป็นบุญก็จะได้ขึ้นสวรรค์ทั้งนี้ได้รวมถึงความเคารพศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุ จึงเกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมบูชาพระธาตุเพื่อให้เกิดผลดังปรารถนา

3. พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติเรื่องพญานาคและบั้งไฟพญานาคผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขง มีความเชื่อเรื่องพญานาค และบั้งไฟพญานาค เป็นพื้นฐานอยู่แล้วจึงมีพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติเรื่องพญานาคและบั้งไฟพญานาคเพื่อเป็นการแสดงถึงความเคารพศรัทธาเป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธาตุสองฝั่งโขง ความเชื่อเรื่องพญานาคและบั้งไฟพญานาคในชุมชนสองฝั่งโขงมีตำนานเล่าขานเรื่องนาคหรือพญานาคเป็นอันมากจนถึงกับมีคติความเชื่อที่ว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่เกิดจากการเถढ़ตัวหรือการ ขอนไซของพญานาคตามตำนานกำเนิดแม่น้ำโขง

4. พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติความเชื่อเรื่องผีความเชื่อมโยงระหว่างพระธาตุสองฝั่งโขง กับพระพุทธศาสนาในมิติความเชื่อในเรื่องผี เป็นมรดกทางอารยธรรม ที่สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษในยุคโบราณกาลและยังส่งอิทธิพลถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความมีอยู่เพราะมีการกล่าวถึงในพระไตรปิฎกบ่อยครั้ง แต่พระพุทธศาสนาได้จำแนกให้ผี มีนัยที่เป็นอมนุษย์อยู่ในอบายภูมิซึ่งเป็นภพภูมิที่ต่ำกว่ามนุษย์โลก การรับรู้ของผู้คนในสังคมวัฒนธรรมของชุมชนสองฝั่งโขง

เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี โดยการเชื่อมโยงกับพระธาตุ ผ่านทางตำนานอุรังคธาตุหรืออุรังคินทານว่ามีผีเจ้าเฮือนสามพระองค์ ได้รับบัญชาจากพระอินทร์ให้มาทำหน้าที่ปกป้องรักษา องค์พระธาตุจึงทำให้เกิดพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง ในมิติความเชื่อเรื่องผี เป็นนัยแห่งการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ ให้กับพระธาตุมากยิ่งขึ้น

5. พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงในมิติของจารีตประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขงตั้งอยู่บนฐานแห่งความเชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดของวิญญาณ ในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลในชุมชนสองฝั่งโขง จึงมีความเชื่อมโยง กับพิธีกรรมต่างๆ อย่างใกล้ชิด ฮีตคอง จึงเป็นปัจจัยสำคัญ ในการกำหนดวิถีชีวิตหรือแนวทางความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขง จากอดีตมาจนถึงปัจจุบันท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันเพราะฮีตคองจะเป็นเครื่องกำหนดการดำเนินชีวิตประจำวันประจำเดือนประจำปีตั้งแต่เกิดจนตาย

2. ความต่างในความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงจากมุมมองของปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความต่างในความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงจากมุมมองของปัจจุบันในประเด็นต่อไปนี้ 1. พิธีก่อนพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง 2. พิธีระหว่างพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง และ 3. พิธีหลังพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง

2.1 พิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำปี

1) พิธีก่อนพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำปี

ก่อนที่จะมีพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนม ผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขงได้ประกอบพิธีกรรมอันสำคัญที่เป็นพิธีกรรมบูชาต่อองค์พระธาตุพนมโดยตรง ดังนี้

(1) พิธีอัญเชิญพระอุปคุตต์ จากสะดือทะเล (แม่น้ำโขง) หมายถึงการประกอบพิธีกรรมอาราธนา อัญเชิญพระอุปคุตต์ มารักษาคุ้มครองงานนมัสการพระธาตุพนมให้ปลอดภัยจากภัยพิบัติต่างๆ พระเถระอุปคุตต์เป็นชื่อเรียกตามภาษาชาวบ้าน เมื่อข้าโอกาสพระธาตุพนมมารวมกันที่ท่าน้ำริมเขื่อนแล้วก็จะมีการอัญเชิญ

พระอุปคุตต์ขึ้นมาจากน้ำ แล้วตั้งขบวนแห่ไปยังพระธาตุพนม ถึงหน้าวัดพระธาตุพนม แห่รอบองค์พระธาตุพนม 3 รอบ จึงอัญเชิญพระอุปคุตต์ ประดิษฐานหน้าพระประธานหอพระแก้ว

(2) พิธีบวงสรวงพระธาตุพนม

พระครูปลัดจรัส ขวนปณฺโญ. (สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2556) ได้กล่าวถึงพิธีบวงสรวง คือ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ท่านโบราณคณาจารย์ได้กระทำ เพื่อเป็นการยอมรับนับถือท่านผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่ในชีวิต มีพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระปัจเจกพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระอริยสงฆ์สาวก เทพให้เวหา คุณบิดามารดา อาจารย์ ทุกๆ ชาติ รวมทั้งพระภูมิเจ้าที่ ท่านท้าวจาดูรมหาราชทั้ง 4 ท่านพระยา ยมราช เคารพท่านผู้เป็นใหญ่ในทั้ง 3 โลกจุดประสงค์ของการบวงสรวงตั้งจิตอธิษฐานอัญเชิญท่านผู้เป็นใหญ่ เสด็จมาตามที่เราตั้งใจอัญเชิญด้วยความเคารพนับถือด้วยใจจริง เพื่อขอให้ท่านช่วยเหลืองานใหญ่ๆ

(3) พิธีถวายเงินค่าหัว และข้าวพืชภาค ของลูกหลานข้าโอกาสพระธาตุพนม พิธีถวายเงินค่าหัว และข้าวพืชภาค ของลูกหลานข้าโอกาสพระธาตุพนม ในอดีตเป็นประชากรของวัดมีหน้าที่เพาะปลูกพืชผัก ผลไม้ ในที่ดินที่เชื่อว่าเคยเป็น “นาจังหัน” ถวายวัด เรียกว่า “เสียค่าพืชภาค” และถูกเกณฑ์แรงงานเพื่อรักษาความสะอาดและปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุพนม รวมทั้งเสียเงินทำนุบำรุงวัดประจำปี เรียกว่า “เสียค่าหัว” ปัจจุบันได้แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปที่เคารพ ศรัทธา เชื่อมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ต่อองค์พระธาตุพนม และมีความเชื่อว่าตนเป็นข้าโอกาสพระธาตุพนม

2) พิธีระหว่างพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำปี

ระหว่างงานนมัสการพระธาตุพนม ประจำปี ดำเนินไปนั้น มีพิธีกรรมที่สำคัญ ที่ผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขง ได้สรรคส์สร้างขึ้น ประดิษฐ์ขึ้น ตามคติความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธาต่อองค์พระธาตุพนม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขง ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์พิธีกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างงานนมัสการพระธาตุพนม ที่สำคัญ มีดังนี้

(1) พิธีแห่กองบุญบูชาพระธาตุพนม

พระครูปลัดจรัส ขวนปณฺโญ. (สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2556) กล่าวถึง พิธีแห่กองบุญ นั้นถือเป็นหัวใจของพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนม ในงานประจำปีนมัสการพระธาตุพนม ซึ่งพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมงานนมัสการพระธาตุพนม ต้องประกอบ พิธีแห่กองบุญบูชาพระธาตุพนมจึงจะถือว่าได้มาร่วมพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมอย่างแท้จริง ความเป็นมาของพิธีแห่กองบุญนั้น เดิมทีครั้งพุทธกาล ใช้ผ้าบังสุกุล คือ ผ้าห่อศพ หรือ ผ้าของผู้ตายนำไปวางหิ้งกับศพ พระท่านต้องอาศัยผ้าเหล่านี้ และ ครองได้ผืน (ชุด) เดียว จนนางวิสาขาไปพบ ตอนพระชกผ้าต้องเปลือยกาย รอผ้า แห้ง จึงเป็นที่อุจาดตายนัก นางได้ทูลถามพระพุทธองค์ แล้วมีพุทธานุญาต ให้ถวาย ผ้าอาบน้ำฝนได้ เมื่อรับถวายได้ ก็จะมีปราณิตตามศรืธาและมีบริวารมากขึ้น จึงเป็นกองบุญ การแห่กองบุญรอบองค์พระเจดีย์พระธาตุพนม เกิดจากพระราชศรืธาของ เจ้าพญาต่างๆ จึงมีบริวารของผ้าบังสุกุลมาก (สบบริวาราน) แทนที่จะเป็นผ้าบังสุกุล (บงสุกุลจีวราน) เพียงอย่างเดียว ก็เป็นกองบุญสำหรับการแห่ เป็นกุศโลบาย เพราะ ทำให้เกิดปิติโดยมีประสงค์ให้เทวดารับทราบ และร่วมอนุโมทนา ความจริงการมี บริวารพวกพร้อมร่วมแห่ก็มีความปิติชื่นชมกว่าถวายคนเดียว ชาวธาตุพนมและ จังหวัดใกล้เคียงเรียกกองบุญตามคำถวาย และเป็นคำถวายคำเดียวกันกับผ้าพานั้นเององค์ประกอบ และขั้นตอน ของพิธีแห่กองบุญ บูชาพระธาตุพนม องค์ประกอบ และขั้นตอน ของพิธีแห่กองบุญบูชาพระธาตุพนม ประกอบด้วย จีวร ปัจจุบันจะเป็น ไตรจีวร เพื่อเป็นพุทธานุชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา หมอนชิต ดอกไม้ รูป เทียน สังฆทาน และส่วนองค์ประกอบอื่นๆ ตามกำลังศรืธาของพุทธศาสนิกชน ผู้ซึ่งเป็น เจ้าภาพ

(2) พิธีตักบาตรเงินคูปูบูชาพระธาตุพนม

ประหัส มั่นตะ.(สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์ 2556) กล่าวว่าพิธีตักบาตรเงินคูปูบูชาพระธาตุพนม สมัยก่อนใช้เงินเฟื้อง เงินเหรียญ 5 สต. ทั้งชนิดดำและชนิดขาว ที่แม่บ้านใช้เข็มกลัดใหญ่ร้อยใส่เอว การตักบาตรเป็นพิธีกรรม “ให้” ถวายแต่พระ เพื่อลดความตระหนี่ ความยึดมั่น เสียหาย ห่วงหา การตักบาตรคูปูอายุที่ วัดพระ

ธาตุพนม เริ่มที่เงินเหรียญหลายราคา หลายชนิดที่เลิกใช้ บางชนิด เช่น เฟื่อง สลึง สองสลึง บาท เป็นเงินแท้ ครั้นจะเก็บสะสมก็กลัวตายไปแล้วห่วง เดียวเกิดเป็น जरะเข้ ในนิทานทอดกฐิน จึงเก็บไว้แต่พอเป็นมรดกให้ลูกหลาน ที่เหลือถวายพระสงฆ์ ส่วนพระที่รับก็ใช้บาตรรับ คนอื่นๆ เห็นก็เอาอย่าง “การทำบุญทำมากเท่าไรยิ่งดี” จึงกำหนดว่าเท่า(คู่) อายุเพื่ออุทิศแก่เจ้ากรรมนายเวรที่คุ้มครองเราแต่ละปี ความเชื่อนี้ ขึ้นอยู่กับแต่ละท้องถิ่น สำหรับผู้วิจัยเห็นว่า การตักบาตรคู่ หรือ ตักบาตรสวรรค์ จัดเป็นทานนามัย และการฝึกสมณะกรรมฐานด้วย

(3) พิธีแห่ผ้าห่มพระธาตุพนม

พิธีแห่ผ้าห่มองค์พระธาตุถือว่า เป็นสัญลักษณ์แทนเครื่องบูชาพระธาตุ อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนาอย่างหนึ่งผู้ใดมีโอกาสได้ถวายผ้าห่มองค์พระธาตุพนมถือว่า ได้ทำบุญกับพระพุทธรเจ้าโดยมีความเชื่อว่า ได้ถวายผ้าให้แก่พระพุทธรเจ้านั่นเอง และอันสืบส่งของการถวายผ้าห่มองค์พระธาตุพนม เป็นการสร้างความอบอุ่น ร่มเย็นเป็นสุขของครอบครัว และเป็นการอุทิศให้เจ้ากรรมนายเวรโดยการเขียนชื่อของสมาชิกในครอบครัวลงบนผ้าทางวัดก็จะนำผ้าไปห่มพระธาตุพนมให้ แล้วผ้าที่ห่มพระธาตุพนมแล้วทางวัดได้นำมาใช้เป็นผ้ายันต์พระธาตุโดยตัดเป็นผืนเล็กๆ ให้พุทธศาสนิกชนบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และครอบครัว ซึ่งมีขั้นตอนของพิธีกรรมที่สำคัญ คือ ชั้นเตรียมผ้าห่มพระธาตุผ้าที่นำมาห่มพระธาตุพนมมักจะใช้สีเหลือง ชั้นจัดขบวนแห่ผ้าห่มพระธาตุในวันเปิดงานประกอบพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำปี เพราะถือว่าได้กุศลแรงก่อนจะมีการแห่ผ้าห่มพระธาตุนั้นจะมีพิธีกรรมที่สำคัญ คือ การกล่าวบูชาถวายผ้าห่มพระธาตุ โดยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม นำกล่าว และเดินนำหน้าขบวนแห่ เป็นการถวายเครื่องสักการบูชาพระพุทธรเจ้า

(4) การพ้อนบูชาพระธาตุพนม

พิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำปีแต่โบราณกาลเรียกว่างานบุญเดือนสาม หรืองานบุญพระธาตุ เป็นงานที่สำคัญ และใหญ่โตมาก เกี่ยวกับการพ้อนบูชาพระธาตุพนม พบว่ามีทั้งหมด 7 ชุดได้แก่ 1) พ้อนหางนกยูง 2) พ้อนภูไทเรณูนคร

3) ฟ้อนไทญ้อ 4) ฟ้อนตำนานพระธาตุพนม 5) ฟ้อนศรีโคตรบูร 6) ฟ้อนขันหมากเบ็ง และ 7) ฟ้อนอีสานบ้านเฮา ผู้ฟ้อนทุกชุดจะฟ้อนร่วมกันเป็นชุดปิดการแสดงที่ตระการตาความเชื่อเรื่องการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมประจำปีจึงเป็นศรัทธาบรรดาข้าโอกาสสวมพลังสามัคคีแสดงออกเป็นพุทธบูชาในพิธีแห่งกองบุญเดือนสามของทุกปี

3) พิธีหลังพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำปี

สังคมวัฒนธรรมสองฝั่งโขงมีระเบียบประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติหลังจากพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนม เสร็จสิ้นลง เพื่อเป็นการแสดงถึงการขอบคุณมีพิธีเดียวคือพิธีอัญเชิญพระอุคุตต์ กลับยังสะดือทะเล (แม่น้ำโขง)

2.2 พิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำวัน

1) พิธีบนบานพระธาตุ และพิธีแก้บนพระธาตุ

พิธีบนบานพระธาตุ และพิธีแก้บนพระธาตุ เป็นรูปแบบการติดต่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่ออ้อนวอน ร้องขอต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ขอให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตในองค์พระธาตุ ช่วยคลบวันดาล สร้างเสริมความเป็น ศิริมงคล ให้แก่ชีวิต ตามแต่ผู้ที่มาบนบานต้องการด้วยมีความเชื่อว่ามีผีอารักษ์ หรือมีเทพที่อารักษ์องค์พระธาตุ บ้างก็มีการจตุรุษเทียนเพื่อบอกกล่าวต่อพระธาตุให้ช่วยเหลือเมื่อประสบความสำเร็จสมเจตนารมณ์ที่ได้บนบานไว้ก็จะต้องมาแก้บน ซึ่งเรียกว่าการปงพระธาตุ ส่วนใหญ่การประกอบพิธีกรรมการบนพระธาตุ และการปงพระธาตุ หรือการแก้บนพระธาตุ จะมีผู้นำในการกล่าวซึ่งเป็นผู้อาวุโสในท้องถิ่น ที่มีชื่อเรียกว่า “จ้ำ” มาประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างสิ่งเหนือธรรมชาติกับมนุษย์ หรือผีอารักษ์ หรือมีเทพที่อารักษ์องค์พระธาตุ

2) พิธีเวียนเทียนบูชาพระธาตุพนม

พิธีเวียนเทียนเพื่อบูชาพระธาตุพนมสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะคือการเวียนเทียนเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและการเวียนเทียนประจำวันเพื่อบูชาพระธาตุ พนมซึ่งถือว่าเป็นพิธีที่ง่ายและสะดวกต่อการประกอบพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมสำหรับพุทธศาสนิกชนที่มายังพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้เนื่องจากมีความเชื่อว่าจะเกิดมาชาติหนึ่งต้องไปไหว้พระธาตุพนมให้ได้สักครั้ง

2.3 พิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงประจำปี

1) พิธีก่อนพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงประจำปี

(1) พิธีบวงสรวงสังเวทหลักเมืองพิธีบวงสรวงสังเวทหลักเมืองที่วัดศรีเมือง แม่น้อย แสงมณีวงศ์, (สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2555) ได้กล่าวถึงการบวงสรวงสังเวทหลักเมือง มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อสืบชะตาเมืองก่อนที่จะเริ่มพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวง 2) เพื่อบอกกล่าวว่าจะเริ่มพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวง ขอให้การประกอบพิธีกรรมนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อย่าให้มีเหตุร้ายใดๆ เกิดขึ้น 3) ขอให้ไพร่ฟ้าประชาชนชาวลาวมีความร่มเย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนเครื่องบูชาหลักที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงสังเวทหลักเมือง

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมบวงสรวงสังเวทหลักเมือง ณ วัดศรีเมืองเป็นที่เรียบร้อยแล้วต่อจากนั้น ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีกรรมบวงสรวงสังเวทหลักเมืองก็จะนำเอาปราสาทผึ้ง ที่แต่ละบ้าน แต่ละแขวงได้พร้อม ใจกันประดับตกแต่งอย่างวิจิตรตระการตา ทั่วรอบ สิม (อุโบสถ) วัดศรีเมือง 3 รอบ แล้วนำขึ้นมาถวายแด่พระภิกษุ ที่ประจำหน้าที่คอยรับอยู่ ด้านบน จากนั้นคณะกรรมการวัดก็จะยกเอาต้นปราสาทผึ้งไป ด้านหลังเพื่อเก็บรวบรวมเงินที่ชาวบ้านนำมาทำบุญถวายในรูปแบบปราสาทผึ้งตลอดทั้งวันเรื่อยไปถึงกลางคืนก็ยังมีแห่ปราสาทผึ้งไปถวายกันอยู่ และในตอนกลางคืนจะมีพิธีเวียนเทียน จุดบั้งไฟรุ่งขึ้นเช้าวันขึ้น 13 ค่ำ ประชาชนลาวและผู้ที่มีมาร่วมพิธีกรรมบวงสรวงสังเวทหลักเมือง จะเตรียมข้าวสาร อาหารแห้ง หรือวัตถุสิ่งของอันเป็นมงคล มาเพื่อที่จะทำบุญตักบาตร บริเวนรอบๆ วัดศรีเมือง แสดงถึงความสำคัญ และนัยแห่งการรับรู้ของผู้คนว่าได้ทำบุญอุทิศให้กับบรรพชนผู้มีอุปการะต่อชนชาติลาวอย่างอเนกอนันต์พอเวลาใกล้เที่ยงก็จะมีการรวมตัวของชาวบ้านสี่เมืองอีกครั้ง เพื่อแห่ต้นปราสาทผึ้งไปร่วมพิธีกรรมอันสำคัญระดับชนชาติลาว อีกพิธีหนึ่งที่เกี่ยวข้องกัน คือ งานไหว้ธาตุหลวง หรือพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงนั่นเอง

2) พิธีระหว่างพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงประจำปี พิธีที่สำคัญได้แก่

(1) พิธีแห่ปราสาทผึ้งถวายพระธาตุหลวง บุนเต็ม สีบุนเฮือง (สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2556) กล่าวถึงพิธีแห่ปราสาทผึ้งถวายพระธาตุหลวง เป็น

องค์ประกอบที่สำคัญของพิธีกรรมบูชาพระธาตุของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขง โดยเฉพาะในงานบุญธาตุหลวง เป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่สุด ซึ่งจะขาดไม่ได้ และปฏิบัติสืบต่อกันทุกๆ ปี

(2) การฟ้อนบูชาพระธาตุหลวง “ข้าทั้งบั้ง” คำใบ้ พิลาพงสา, (สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2556). กล่าวถึงพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวง ด้วยการฟ้อนรำของบรรดาชนเผ่า เพื่อเป็นการถวายบูชาแด่พระธาตุหลวงการฟ้อนจะเป็นการแสดงของชนเผ่าลาวเทิง

3) พิธีหลังพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงประจำปี

สังคมวัฒนธรรมสองฝั่งโขงมีระเบียบประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติหลังจากพิธีกรรมบูชาพระธาตุเสร็จสิ้นลง เพื่อเป็นการแสดงถึงการขอบคุณ

คำใบ้ พิลาพงสา, (สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2556) ได้ให้สัมภาษณ์ว่าหลังจากพิธีบูชาพระธาตุหลวงแล้ว จะมีพิธีกรรมที่สำคัญของประชาชนลาวที่ต้องปฏิบัติให้ต่อเนื่องอีก คือ

(1) พิธีแห่ปราสาทผึ้ง เมื่อเสร็จพิธีเปิดพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงแล้วกิจกรรมพิธีการต่างๆ ก็ดำเนินไปตามรูปแบบที่เคยปฏิบัติ ที่สำคัญคือจะมีพิธีแห่ปราสาทผึ้งจากพระธาตุหลวงไปยังวัดอินแปง และวัดคงตั้ง เนื่องจากว่าวัดทั้ง 2 แห่งนี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระธาตุหลวง เนื่องจากวัดทั้ง 2 แห่งนี้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นผู้สร้างวัดทั้ง 2 แห่งนี้ เพื่อเป็นการแสดงถึงความเคารพศรัทธาเชื่อมั่น สำนึกในบุญคุณของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

(2) พิธีทำบุญตักบาตรอุทิศ โดยการนิมนต์พระภิกษุจากวัดทั่วทุกแขวงมารับบิณฑบาตจากญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษของชาติที่ล่วงลับไปแล้ว

(3) พิธีแข่งตีกลีเป็นการละเล่นในเชิงพิธีกรรม ในงานบุญไหว้พระธาตุหลวงการตีกลีในช่วง บ่ายโมงของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี ในการประกอบพิธีกรรมจะมีพราหมณ์ทำการบายศรีสู่ขวัญ ประพรมน้ำมนต์เครื่องหอม

ต่างๆ โดยจะวางลูกคี่ไว้บนหิ้ง การละเล่นเชิงพิธีกรรมนี้ถือเป็นการอ้อนวอนต่ออำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในบ้านเมืองและพระธาตุหลวงให้คุ้มครองดูแล ชาวเมือง (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2548 : 405)

(4) ประเพณีกินข้าวบຸ້ນ ต้มไก่ เป็นประเพณีกินข้าวบຸ້ນ (ขนมจีน) ต้มไก่ หลังจากทำบุญตักบาตรในวันสุดท้ายของพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวง ซึ่ง แม่มนีวอน กองมณี. (สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2556) กล่าวว่าประชาชนลาวถือเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งว่า ได้ มาบุญพระธาตุหลวง มีความสดชื่น จิตใจเบิกบาน ม่วนทั้งร่างกายและจิตใจ ได้เวลานั่งล้อมวงกินข้าวกันในหมู่ญาติพี่น้อง ได้มีโอกาสได้พูดคุยกันได้ถามสารทุกข์สุขดิบซึ่งกันและกัน อาหารที่เป็นองค์ประกอบของพิธีกรรม ได้แก่ ข้าวบຸ້ນ (ขนมจีน) ไก่ต้มเป็นตัว พร้อมด้วยอาหารพื้นบ้านอื่นๆ พูเวียง โปทิสาน (สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2556) . ให้ความเห็นเกี่ยวกับประเพณีกินข้าวบຸ້ນ (ขนมจีน) ต้มไก่ถือว่าเป็นกิจกรรมเชิงพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวง

2.4 พิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงประจำวัน

1) พิธีบนบานต่อพระธาตุหลวง และพิธีแก้บนพระธาตุ บຸ້นเดิม สิบุนเอื้อง (สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2556) . ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพิธีบนต่อพระธาตุหลวง และพิธีแก้บนพระธาตุหลวงของชาวเวียงจันทน์และคนลาวทั่วไปที่มีความเคารพศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุหลวง ว่า จะไม่มีการบนบานกับองค์พระธาตุหลวง แต่จะบนบานกับเจ้าพ่อพระยามหาธาตุ (หมายถึงเทพที่มารักษาองค์พระธาตุหลวง) และบนบานกับเจ้าพ่อพระไชยเชษฐา ที่ประดิษฐานอยู่ด้านหน้าพระธาตุหลวง เท่านั้นเครื่องบูชาที่ใช้ในการประกอบพิธีบนบานกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งสองของชาวเวียงจันทน์ และคนลาวทั่วไปที่ประสงค์จะบนบานเพื่อขอให้ท่านได้ให้ประสบผลสำเร็จในกิจอันพึงประสงค์ประกอบด้วย หมากเบ็ง 1 คู่ ชัน 5 จำนวน 1 ชัน และชัน 8 จำนวน 1 ชันแต่ละชันต้องมีเทียนเล่มบาท 1 คู่ สำหรับจุดบูชา มะพร้าว กล้วยหอม และ เมื่อจัดหาเครื่องบูชาครบหรือเพียงพอแล้ว จะมีขั้นตอนในการบนบานต่อเจ้าพ่อพระยามหาธาตุ (หมายถึงเทพที่มารักษาองค์พระธาตุหลวง) โดยมีผู้นำคือ “จ๊า” เป็นผู้นำในการกล่าวคำบูชาโดยเริ่มจากการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย แล้วกล่าวคำบูชาพระธาตุหลวงหากเป็นการบนที่เกี่ยวกับกิจการที่ใหญ่ๆ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙

เช่นบนบานว่าให้ประมุขโครงการได้ หรือให้ได้สัมปทานในกิจการบางอย่างก็ต้องเพิ่มเติมสิ่งของที่บน เช่น หมูหันเป็นตัว ปราสาทผึ้งองค์ใหญ่ๆ เป็นต้นและส่วนใหญ่จะบนกับเสด็จพ่อเจ้าไชยเชษฐาธิราช

2) พิธีเวียนเทียนบูชาพระธาตุหลวงชาวเวียงจันทน์และประชาชนลาวทั่วไปที่มีความเคารพศรัทธาต่อพระธาตุหลวง เมื่อพุทธศาสนิกชนทั้งคนลาวและชาวต่างชาติเมื่อมาถึงบริเวณลานพระธาตุหลวงบริเวณประตูทางเข้าจะมีเจ้าหน้าที่เก็บเงินค่าผ่านประตูเข้าไปแล้วมีการจะหน่ายดอกไม้ธูปเทียนเพื่อเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุหลวง

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงประจำวันนั้นให้ความหมายและความสำคัญอยู่ที่ พิธีบน - แก่บนพระธาตุ และพิธีเวียนเทียนบูชาพระธาตุ ซึ่งมีรูปแบบที่ให้ความหมายความสำคัญ ทั้งที่เหมือนกัน และต่างกัน กล่าวคือ ส่วนที่เหมือนกันของพิธีบนพระธาตุ และพิธีแก่บนพระธาตุ เป็นการบน เพื่ออ้อนวอนขอให้อำนาจสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ หรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีความเชื่อว่าอำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยลดบันดาลให้ได้ในสิ่งที่ปรารถนาจะได้และไม่ให้เป็นไปในสิ่งที่ไม่ได้สมปรารถนาที่จะได้และเมื่อได้สิ่งที่ต้องการหรือประสบผลสำเร็จสมปรารถนาแล้ว ต้องนำสิ่งของต่างๆ ที่บนไว้้นนั้นมาถวายสักการะแด่พระธาตุในส่วนที่ต่างกันคือรูปแบบของพิธีการบนที่มีรายละเอียดปลีกย่อยต่างกันเท่านั้น เช่นสิ่งของที่ จะบนสักการะแต่โดยรวมทั้งความหมาย และความสำคัญของพิธีบนพระธาตุนั้นมีวัตถุประสงค์โดยนัยเดียวกัน

สรุปผลการศึกษาความต่างในความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขง

1. ความต่างในความเหมือนพิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงจากมุมมองของตำนานอุรังคธาตุ

สมัยโบราณบรรดาชาวพุทธในภาคอีสานของประเทศไทยและชาวลาวทั่วประเทศมีความเชื่อถือสืบต่อกันมาว่าถ้าใครมีโอกาสได้เดินทางไปไหว้พระธาตุพนมอันศักดิ์สิทธิ์ทำบุญทำกุศลถวายเครื่องสักการบูชา บริจาคทรัพย์ สวดมนต์

ท่องบ่นสาธยายคัมภีร์พระธรรมและเจริญเมตตาภาวนาเฉพาะหน้าพระธาตุพนมจิตใจจะสงบเยือกเย็นน่าอัศจรรย์ยิ่งนักถ้าไม่บรรลुพระนิพพานในชาตินี้เมื่อตายแล้ววิญญาณก็จะสงบสุขสู่สวรรค์ด้วยพลังของความเชื่อดังกล่าวนี้ได้ผลักดันให้พยายามชวนชวนหาเพื่อบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์เท่าที่สามารถจะทำได้และชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าพระธาตุพนมไม่เพียงแต่ประดิษฐานพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้าเท่านั้นแต่ยังเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาประทับแรมหนึ่งราตรี ขณะที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ซึ่งเรื่องนี้ได้กล่าวไว้ในอุรังคนิทานหรือตำนานพระธาตุพนมดังนั้นการได้มานมัสการพระธาตุพนมจึงเปรียบเสมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

พิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงเป็นพิธีที่สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางความเชื่อที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะคติความเชื่อเรื่องผีกับพุทธศาสนา กล่าวคือพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงจัดว่าเป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาชาวบ้านที่มาร่วมพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงก็เพื่อเป็นการระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในส่วนที่เป็นพระปัญญาคุณพระกรุณาธิคุณและพระบริสุทธิคุณ

ดังนั้น พิธีกรรมบูชาพระธาตุสองฝั่งโขงจากมุมมองของตำนานอุรังคธาตุนั้นมีความเชื่อว่า เมื่อมีพระอรหันต์ทั้ง 5 ได้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระธาตุพนมและที่พระธาตุหลวงแล้วก็มี การเฉลิมฉลองกันโดยเทพเจ้าในห้วงจักรวาลมีพระอินทร์ ได้ป่าวร้องกันลงมาถวายสักการบูชาพระธาตุพนมเล่นมหรสพตลอดคืน นอกจากนี้ยังได้แต่งตั้งให้เทวดาทำหน้าที่ปกปักรักษาข้าวของพญาทั้ง 5 ที่ตั้งไว้บูชาพระธาตุทั้ง 4 ด้านพร้อมด้วยบริวารอีก 4,000 องค์ และมหศักดิ์หลักเมืองอีก 3 ตน ให้อยู่เฝ้าดูแลรักษาพระอัฐิธาตุและสิ่งของบูชาพระธาตุพนมและพระธาตุหลวงต่อไป

2. ความต่างในความเหมือนของพิธีกรรมบูชาพระธาตุจากมุมมองปัจจุบัน

2.1 พิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำปี

1) พิธีก่อนพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำปีมีพิธีกรรมที่สำคัญ คือ

(1) พิธีอัญเชิญพระอุปกุศุตต์ จากสะดือทะเล (แม่น้ำโขง) ให้

ปกปักรักษาคุ้มครองในงานพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมให้ปลอดภัย

ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙

(2) พิธีบวงสรวงเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีจุดประสงค์สำคัญ เพื่อตั้งจิตอธิษฐานอัญเชิญท่านผู้เป็นใหญ่ หรือท่านผู้มีพระคุณ ให้รับรู้ หรือ มารวมงานที่เจ้าภาพจัดขึ้น

(3) พิธีถวายเงินค่าหัวและข้าวพืษภาคของลูกหลานข้าโอกาส พระธาตุพนม

2) พิธีระหว่างพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำปี

(1) พิธีแห่กองบุญ (2) พิธีตักบาตรเงินคูปูชาพระธาตุพนม (3) พิธีแห่ผ้าห่มองค์พระธาตุพนม และ (4) การฟ้อนบูชาพระธาตุพนม

3) พิธีหลังพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำปีเพื่อเป็นการแสดงถึงการขอบคุณพิธีหลังพิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมพิธีอัญเชิญพระอุปคุตต์ กลับยัง สะดือทะเล (แม่น้ำโขง) พิธีในตอนเช้าเวลาประมาณ 08.00 น. จะมีพิธีให้พระรับศีล แล้วจะทำพิธีอัญเชิญพระอุปคุตต์กลับสู่สะดือทะเล

2.2 พิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำวัน

1) พิธีกรรมบูชาพระธาตุพนมประจำวัน 2) พิธีบนพระธาตุพนม และพิธีแก้บนพระธาตุพนม

2.3 พิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงประจำปี

1) พิธีก่อนพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงประจำปีพิธีก่อนพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงของชาวเวียงจันทน์และคนลาวทั่วประเทศจะมีการประกอบพิธีที่สำคัญอย่างยิ่งใหญ่ คือการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงสังเวฬุหลักเมืองเวียงจันทน์

2) พิธีระหว่างพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงประจำปีพิธีที่เกิดขึ้นระหว่างพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงนั้นมีพิธีที่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งที่จะขาดไม่ได้ของพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวง คือ

พิธีแห่ปราสาทผึ้งถวายพระธาตุหลวง และ (2) การฟ้อนบูชาพระธาตุหลวง “ ข่าทั้งบั้ง ”

3) พิธีหลังพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงประจำปี

(1) พิธีแห่ปราสาทผึ้งจาก พระธาตุหลวงไปวัดอินแปง และ วัดองค์ต่อ (2) พิธีแข่งตีกลองและ (3) ประเพณีกินข้าวปุ้น (ขนมจีน) ต้มไก่

2.4 สภาพปัจจุบันพิธีกรรมบูชาพระธาตุหลวงประจำวัน 1) พิธีบนพระธาตุหลวง และพิธีแก้บนพระธาตุหลวง 2) พิธีเวียนเทียนบูชาพระธาตุหลวง จะเห็นได้ว่า แม้จะเป็นการประกอบพิธีกรรมบูชาพระธาตุที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นเดียวกัน ด้วยแรงศรัทธาเช่นเดียวกัน แต่รูปแบบของการประกอบพิธีกรรมแตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิจัยไปประยุกต์ใช้

เพื่อนำไปใช้ศึกษาความแตกต่าง และความเหมือนของพิธีกรรมด้านอื่นๆ ที่ยังไม่มีกรรวบรวมในบริบททางสังคมวัฒนธรรมสองฝั่งโขง

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิจัยพิธีกรรมด้านอื่นๆ เพื่อให้เห็นความแตกต่าง ความเหมือนและความสำคัญของการประกอบพิธีกรรมนั้นๆ ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมสองฝั่งโขง

เอกสารอ้างอิง

- เกียรติชาย อักษรดิษฐ์. (2545) . ชูธาตุ : บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภาคอุษาคเนย์ กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธาตุที่เกิดในล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาควิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (2548). ตำนานพระธาตุของชนชาติไทย: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระปลัดวิทย์ สิริภทโท (เที่ยงธรรม). (2553). การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ: กรณีศึกษาพระธาตุห้าหนองของประชาชนจังหวัดหนองคาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา

พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภัทรพร สิริกาญจน และธรรมเกียรติ กันอริ, (2541). **สัญลักษณ์แห่งพระสอุป.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการ.

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. (2542). **พระเจดีย์ในล้านนาไทย.** เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อุทัย ภัทรสุข. (2554). **การศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนสองฝั่งโขง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

แม่น้อย แสงมณีวงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์) วีรยุทธ เลิศพลสถิต (ผู้สัมภาษณ์), 21 ตุลาคม 2555.

พระครูปลัดจรัส ขวนปณฺโญ (ผู้ให้สัมภาษณ์) วีรยุทธ เลิศพลสถิต (ผู้สัมภาษณ์), 22 กุมภาพันธ์ 2556.

ประหส์ มั่นตะ (ผู้ให้สัมภาษณ์) วีรยุทธ เลิศพลสถิต (ผู้สัมภาษณ์), 22 กุมภาพันธ์ 2556.

บุญเต็ม สิบุนเฮือง (ผู้ให้สัมภาษณ์) วีรยุทธ เลิศพลสถิต (ผู้สัมภาษณ์), 11 เมษายน 2556.

พูเวียง โททิสาน (ผู้ให้สัมภาษณ์) วีรยุทธ เลิศพลสถิต (ผู้สัมภาษณ์), 11 เมษายน 2556

แม่มนีวอน กองมณี (ผู้ให้สัมภาษณ์) วีรยุทธ เลิศพลสถิต (ผู้สัมภาษณ์), 26 พฤศจิกายน 2556

คำใบ พิลาพงสา, (ผู้ให้สัมภาษณ์) วีรยุทธ เลิศพลสถิต (ผู้สัมภาษณ์), 26 พฤศจิกายน 2556